

О. І. Продіус,
кандидат економічних наук, доцент,
Одеський національний політехнічний університет

ДОСЛІДЖЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ РЕГІОНІВ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПІДВИЩЕННЯ

У статті розглянуто проблеми на напрями формування інвестиційної привабливості регіонів, аналізуються шляхи зменшення їх диференціації. Визначено заходи щодо створення умов для підвищення інвестиційної привабливості регіону на прикладі Тернопільської області.

At the article problems are considered and send forming of investment attraction of regions, the ways of diminishment of their differences are analyzed. Certainly measures in relation to conditioning of investment attraction of region at example of Ternopol district.

Ключові слова: регіон, інвестиційна привабливість, рейтинг, соціально-економічний розвиток, рекреація.

ВСТУП

В умовах розвитку в Україні ринкових відносин особливу значущість набуває дослідження проблем інвестиційної діяльності на регіональному рівні, забезпечення переходу до більш якісного, інвестиційно-інноваційного типу зростання, в основі якого лежать масштабні інвестиції.

Аналіз проблем розвитку та підвищення інвестиційної привабливості регіонів відображено в роботах Б.М. Данилишина, М.І. Долішнього, М.В. Жука, Л. М. Зайцевої, Н. Й. Серьогіна, А. Є. Слівака, М.А. Хвесика та інших науковців, котрі зробили значний внесок у формування державної регіональної політики. Сучасна економіка та світова фінансова криза вимагають постійних змін щодо державних механізмів підтримки дотаційних регіонів, тому ці питання постійно залишаються відкритими та потребують своєчасного вирішення.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Необхідність стимулювання розвитку регіонів вже впродовж кількох років постійно декларується в різних офіційних документах, проте формування відповідного нормативно-правового поля і практичні кроки з його запровадження здійснюються по-

вільно, щоразу із порушенням встановлених термінів [1; 3; 4]. Тому стратегічно важливим є проведення в Україні територіальної політики, спрямованої на усунення диспропорцій у розвитку регіонів. Необхідно відмовитись від методів тимчасового зниження ступеня міжрегіональної диференціації, які базуються на територіальному перерозподілі резервів, і перейти до методів, орієнтованих на розвиток регіонів на основі підвищення власної інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності.

РЕЗУЛЬТАТИ

Більшість інвесторів приваблює великий внутрішній ринок України. При виборі регіону для інвестицій велике значення для іноземних інвесторів має низка зовнішніх факторів, а саме: географічне положення, історичні зв'язки, розвинена транспортна мережа, сировинний та виробничий потенціал, високий освітній рівень і підприємницька активність населення.

Починаючи з кінця 2006 р., в Україні спостерігалось значне поживлення прямих іноземних інвестицій (ПІІ). На початок 2007 р. вони склали 21186,0 млн дол., що становить 125,4% до обсягів інвестицій на початок року і складає 454,6 дол. на одну особу.

Згідно з даними Державного комітету статистики, у I кварталі 2008 р. в економіку України іноземними інвесторами вкладено 3 244 млн дол. прямих інвестицій, у тому числі з країн ЄС — 2 587,3 млн дол. (79,7% загального обсягу), з країн СНД — 391,7 млн дол. (12,1%), з інших країн світу — 265 млн дол. (8,2%). Водночас нерезидентами було вилучено капітал на суму 239,4 млн дол. У цілому, приріст сукупного обсягу іноземного капіталу в економіці країни, з урахуванням його переоцінки, втрат, курсової різниці тощо, за I квартал 2008 р. становив 3 364,8 млн дол., що майже у 4 рази більше приросту за відповідний період попереднього року [2].

За станом на I квітня 2008 р. значні обсяги іноземних інвестицій було зосереджено на підприємствах промисловості — 8 416,2 млн дол. (25,6% загального обсягу ПІІ), у тому числі переробної (7 209,5 млн дол.) і добувної (1 068,2 млн дол.). Серед галузей переробної промисловості істотні обсяги інвестицій вкладено у виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів, у металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів, машинобудування, хімічну та нафтохімічну промисловість.

Серед регіонів у 2007—2009 рр. провідні місця за обсягами прямих іноземних інвестицій займали м. Київ, АР Крим, Дніпропетровська, Харківська, Київська, Донецька, Львівська, Запорізька та Одеська області [2].

Таким чином, дослідження розподілу іноземного інвестування показує, що територіальна диференціація залучення прямих іноземних інвестицій в Україну є досить значною та постійною, що зумовлено чисельними об'єктивними та суб'єктивними факторами.

Регіональний розподіл прямих іноземних інвестицій надає змогу розподілити всі області України за трьома групами: до першої групи відносяться області з найбільшим обсягом прямих іноземних інвестицій, до другої — з середнім обсягом, та до третьої — з найменшим (табл. 1).

Зарубіжні інвестори надають перевагу регіонам урбанізованим, з розвиненою інфраструктурою, з наявністю кваліфікованих трудових ресурсів і легким доступом до ресурсів, офісних та виробничих приміщень. Тому характерним є збереження стійкого перепаду в залученні прямих іноземних інвестицій до окремих адміністративно-територіальних одиниць держави та чітко вираженої тенденції до надмірної концентрації спрямування прямих іноземних інвестицій не лише до столиці, але й до всього прилеглого до неї регіону. Так, сукупна частка м. Києва і Київської області становить нині майже 39 % від загального обсягу їх надходжень до країни.

Таким чином, в першу чергу інвестують області I групи, а саме такі міста, як Київ, Донецьк, Дніпропетровськ, Харків, Одеса, Львів, Запоріжжя. Тому, якщо не будуть впроваджені нові державні програми, спрямовані на ефективний розвиток всіх регіонів, ці міста і далі в своєму розвит-

Таблиця 1. Рейтинг регіонів України за обсягом прямих іноземних інвестицій

№ п/п	Область	Кількість підприємств	Обсяги інвестицій		
			01.01.2007 у % до загального підсумку	01.01.2008 у % до загального підсумку	01.01.2009 у % до загального підсумку
	Україна	1787	100,0	100,0	100,0
I група					
1.	м. Київ	7097	26,1	32,8	37,3
2.	Дніпропетровська	1018	11,0	9,9	7,5
3.	Донецька	567	4,0	4,6	4,2
4.	Харківська	762	4,8	4,3	4,5
5.	Київська	808	4,2	3,7	3,6
6.	Одеська	923	3,3	3,0	2,8
7.	Львівська	1273	2,4	2,6	2,6
8.	Запорізька	392	2,9	2,6	2,3
9.	АР Крим	543	2,7	2,5	1,8
II група					
10.	Івано-Франківська	422	0,9	1,3	1,3
11.	Волинська	247	1,3	1,3	1,1
12.	Полтавська	343	1,5	1,2	1,4
13.	Закарпатська	847	1,4	1,2	1,0
14.	Луганська	156	1,3	1,0	0,9
15.	Рівненська	180	0,5	0,8	0,8
16.	Житомирська	342	0,6	0,6	0,5
17.	Черкаська	263	0,6	0,6	0,5
18.	Сумська	170	0,7	0,6	0,3
III група					
19.	Херсонська	212	0,5	0,5	0,5
20.	Вінницька	175	0,4	0,5	0,5
21.	Миколаївська	192	0,5	0,5	0,4
22.	м. Севастополь	214	0,6	0,5	0,4
23.	Хмельницька	147	0,5	0,4	0,4
24.	Чернігівська	95	0,4	0,3	0,3
25.	Чернівецька	244	0,2	0,2	0,2
26.	Тернопільська	155	0,2	0,2	0,2
27.	Кіровоградська	100	0,2	0,2	0,2
28.	Нерозподілені за регіонами інвестицій	-	26,3	22,1	22,5

*Складено за даними Держкомстату України [2]

ку відриватимуться, що в результаті загострить соціально-економічну ситуацію в країні.

Хотілось би приділити увагу ще одному рейтингу інвестиційної привабливості регіонів України, розробленому за ініціативою ділового тижневика "Контракти". Від інших досліджень він відрізняється тим, що його розраховували, зводячи в інтегральну оцінку 23 показника з 5 груп: інвестиційна активність, реальний сектор і фінанси, розвиток інфраструктури, споживчий сектор, соціальний розвиток. За основу взято короткий період — I квартал 2008 року, це дало можливість простежити найактуальніші тенденції розвитку економіки регіонів [1]. У першій п'ятірці опинилися Київ і Київська область, промислово розвинені Дніпропетровський та Харківський регіони, що співпадає з попереднім рейтингом.

Несподіваним результатом стало потрапляння західного регіону — Івано-Франківщини — в Топ-5 рейтингу та отримання 190 балів. В той час як в попередньому рейтингу вона була тільки на 10 місці, це можна пояснити

тим, що інтегральна оцінка 23 показників з 5 груп надає змогу глибше та точніше дослідити інвестиційну привабливість регіону. Таких показників області вдалося досягти, насамперед, завдяки високій споживчій активності та соціальному розвитку. У регіоні висока купівельна спроможність населення, при цьому динаміка підвищення споживчих цін — серед найнижчих у країні. Область стала одним із лідерів за темпами зданого в експлуатацію житла. Регіон також різко скоротив кількість збиткових підприємств і має чи не найкращі у країні результати в рентабельності та впровадженні інновацій. Кілька років тому в Івано-Франківську відновили повітряне сполучення зі столицею та міжнародні рейси, а в липні 2008 р. відкрили перший магазин Metro Cash & Carry. Всі зазначені факти свідчать про ефективну регіональну стратегію інвестиційного розвитку.

У попередні роки в рейтингах інвестиційної привабливості домінували промислові області, але сьогодні важливішу роль відіграє спроможність підприємств працювати якнайрента-

бельніше, впроваджувати інноваційні технології [3]. Тому доволі високі показники саме в цьому рейтингу отримали кілька областей Західної України, які мають кордони з іноземними державами, що сприяє більш жвавим темпам росту інфраструктури, інноваційному розвитку та покращенню інвестиційної привабливості: Закарпатська 6 (178), Львівська 11 (158), Чернівецька 15 (136). Поступово підвищує власну інвестиційну привабливість Хмельницька область, що надало їй 18 місце (124) (табл. 2).

За результатами проведеного дослідження можна стверджувати, що між західними регіонами посилюється конкуренція за інвестиційні ресурси, а отже, влада на місцях проявлятиме дедалі більшу лояльність до донорів — як іноземних, так і внутрішніх [9].

Проте, всупереч позитивній динаміці, диспропорції в географічному розподілі інвестиційного капіталу все ще надто великі, які повинні вирівнятися за ефективності та своєчасної підтримки місцевих органів влади. Особливо це стосується Тернопільської області, яка сьогодні аутсайдер з боку інвесторів та посідає останні місця в обох рейтингах.

Більш докладний аналіз зовнішніх факторів інвестиційної привабливості Тернопільської області виявив, що її географічне положення в господарському відношенні є доволі вигідним. Також розміщення в західній частині правобережного лісостепу — у зоні з родючими ґрунтами і достатнім зволоженням — сприяє розвитку сільськогосподарського виробництва, а положення поблизу індустріального Прикарпаття і Львівсько-Волинського вугільного басейну — розвитку різноманітних галузей промислового виробництва. Тернопільська область розташована поблизу кордону нашої держави з Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією. Разом із тим, у сучасних умовах переходу економіки України до ринкових відносин область, маючи відносно високий ступінь забезпеченості трудовими ресурсами, може стати регіоном для вкладання інвестицій іноземних фірм. Цьому сприяє розташування області на важливих транспортних магістралях, які з'єднують Київ зі Львовом, Чопом, що дозволяє підтримувати тісні економічні зв'язки зі східними регіонами України, безпосередньо із сусідніми областями та країнами Європи.

Інвестиційно привабливою галуззю економіки в області у 2008 р. для іноземних інвесторів була переробна промисловість, прямі інвестиції в яку склали 50,5% до їх загального обсягу. Загалом найбільші їх обсяги зосереджено на підприємствах: що виробляють харчові продукти, напої та тютюнові вироби — 18,7%; що здійснюють діяльність у сфері транспорту та зв'язку — 18,3%; сільськогосподарської галузі, мисливства та лісового господарства — 11,3%; галузі машинобудування — 10,4%; що здійснюють діяльність у добувній промисловості — 9,6%; що здійснюють діяльність у галузі легкої промисловості — 8,7%; що виробля-

ють іншу неметалеву мінеральну продукцію — 7,9%. За обласним адміністративно-територіальним розподілом, найбільша частка прямих іноземних інвестицій зосереджена в м. Тернополі — 38,9%. Серед районів області провідні місця займають Зборівський (19,2%), Борщівський (12,3%), Тернопільський (10,8%), Шумський (4,7%) та Чортківський (4,4%) [10].

Тернопільська область — історично аграрний регіон. Натомість загальнодержавна політика призвела до банкрутства сільського господарства області, неефективність фінансування капіталовкладень і цільових програм на обласному рівні спричинила поглиблення кризи сільськогосподарського виробництва, а неефективне використання виробничого потенціалу призвело до кризи промислового виробництва та зростання залежності споживчого ринку Тернопільщини від імпортованих надходжень [6].

Область має сприятливі умови для розвитку різноманітної рекреаційної діяльності. Зокрема, для лікування, оздоровлення та відпочинку людей є мінеральні води типу "Нафтуса" та "Друскінінкай" (Гусятинський район), лікувальні грязі (Теребовлянський і Тернопільський райони). Мальовничі ландшафти Товтрового кряжу, Кременецького горбогір'я, Опілля і Придністров'я, річкові долини і лісові масиви є об'єктами пізнавального туризму, особливо учнівської та студентської молоді. Горбистий рельєф північної і західної частин області у комплексі із потужнішим, ніж в інших районах, сніговим покривом, є важливим чинником розвитку в них зимових видів відпочинку, передусім спортивного туризму [8]. Враховуючи ресурсний потенціал, в області визначено райони пріоритетного розвитку туризму, куди в першу чергу доцільно направляти інвестиції, зокрема: Дністровський каньйон, Медобори, Кременецько-Почаївський і Збаразький історико-культурний заповідники, міста Тернопіль, Бучач, Борщів, Теребовля, Бережани, курорти Гусятин і Микулинці.

У сучасних умовах необхідна реклама туристичних об'єктів області, розвиток готельного та ресторанного бізнесу для задоволення потреб відпочиваючих. На жаль, в області недостатня кількість ресторанів та готелів, що стримує розвиток туристичної галузі [10]. Такий стан вимагає першочергових заходів з поліпшення готельного обслуговування туристів. Особливо це стосується готелів у малих містах і селищах області. Таким чином, саме розвиток туристично-рекреаційного комплексу може дати значний поштовх до підвищення інвестиційної привабливості Тернопільської області.

Широкому залученню інвестицій у курортно-рекреаційну сферу туризму мають сприяти наступні заходи:

- розширення номенклатури курортно-рекреаційних послуг за рахунок медичних послуг із широким використанням рекреаційних та лікувально-оздоровчих ресурсів;
- збільшення кількості санаторно-курортних закладів, готелів і створення сприятливого клімату для мало-

Таблиця 2. Рейтинг інвестиційної привабливості західних регіонів України, I квартал 2008 р.*

Місце у рейтингу	Область	Кількість балів
4	Івано-Франківська	190
6	Закарпатська	178
11	Львівська	158
15	Чернівецька	136
18	Хмельницька	124
23	Тернопільська	98

*Складено за даними [1]

рення лікувальних центрів, які надаватимуть платні послуги;

— запровадження стандартів якості надання рекреаційних послуг;

— проведення рекламної компанії на внутрішніх та зовнішніх ринках.

Необхідно також удосконалювати Програму соціально-економічного та культурного розвитку Тернопільської області, враховуючи причини кризової ситуації в кожному окремому районі, місті, селі, ресурсний потенціал області, зокрема інвестиційний, трудовий, фінансовий, виробничий, торговельний, засоби стимулювання його розвитку та ефективності використання.

Для підвищення інвестиційної привабливості Тернопільської області доцільно здійснювати соціально-економічні та екологічні проекти, які будуть сприяти покращенню життя населення та зменшати відтік талановитого працездатного населення в інші країни та області. Зокрема, сьогодні в області необхідно запровадити низку заходів, які неодмінно будуть сприяти її сталому економічному розвитку, а саме: будівництво заводу з переробки сміття, ремонт доріг, газифікація сіл, модернізація міжнародного аеропорту в м. Тернопіль, надання послуг Інтернету всім сільським школам, реалізація заходів щодо енергозбереження, охорона та очищення від побутових та промислових забруднень р. Дністер та р. Збруч, збереження та оновлення лісових насаджень.

ВИСНОВКИ

Важливим завданням сучасної регіональної політики є обґрунтування пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку кожного регіону України. Для аграрних провінційних регіонів такими галузями є, передусім, сільське господарство, транспорт і туризм.

Першочерговими заходами мають стати: підтримка розвитку сільськогосподарського виробництва, а саме індивідуальних підсобних господарств, заготівель та переробки сільськогосподарської продукції і сировини; стимулювання роботи цукрової та спиртової галузі; розбудова та модернізація транспортної інфраструктури; розвиток галузі зв'язку та телекомунікації; підтримка інвестиційних проектів, що використовують сучасні енергозберігаючі технології та не забруднюють навколишнє природне середовище; посилення мотивації місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо створення сприятливого клімату для мало-

го та середнього підприємництва; створення умов для спрямування інвестиційних коштів у високотехнологічні сфери виробництва та у кадрове забезпечення інноваційної діяльності.

Таким чином, головні зусилля держави повинні спрямовуватись на створення соціально-економічних умов для того, щоб всі регіони власними силами могли запроваджувати більшість необхідних структурних змін для підвищення власної інвестиційної привабливості.

Література:

1. Марциновський В. Регіони просять вогню // Український діловий тижневик "Контракти". — 2008. — № 30.: <http://www.kontrakty.com.ua>.
2. Держкомстат України — www.ukrstat.gov.ua.
3. Фонд "Ефективне управління" — www.feg.org.ua.
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 21.07.2006 №1001 "Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року". — Міністерство фінансів України. — www.minfin.gov.ua.
5. Бутко М.П., Зеленська О.О., Кравченко Н.О. Залучення інвестицій зовнішньоекономічної діяльності в Україні: сучасний стан і перспективи // Інвестиції: практика та досвід. — 2007. — № 17. — С. 3—6.
6. Оприсок М.Д. Бюджетне фінансування розвитку Тернопільської області: від відомчих до проектних критеріїв виділення коштів // Регіональна економіка. — 2008. — № 1. — С. 50—57.
7. Марцин В.С. Іноземне інвестування в економіку України та його регіональна характеристика (на прикладі Львівської області) // Актуальні проблеми економіки. — 2006. — № 9 (63). — С. 84—93.
8. Гуменюк Ю.П. Організаційно-економічні механізми стимулювання розвитку рекреаційно-туристичного комплексу (на прикладі Тернопільської області): автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. — Львів, 2005. — 19 с.
9. Герасимчук З.В., Вахович І.М. Регіональна політика фінансового забезпечення сталого розвитку // Регіональна економіка. — 2008. — № 2. — С. 59—72.
10. Тернопільська обласна державна адміністрація. — www.oda.te.gov.ua.

Стаття надійшла до редакції 12.10.2009 р.